

## Passiivin, passiiviverbien ja refleksiiviverbien käyttöä

Vuoden 1900 Virittäjässä oli pieni kirjoitus »Persoonaton muoto väärässä merkityksessä», jonka alla oli nimimerkki E. & A. [= E. A. Ekman ja Artturi Kannisto]. Siinä sanotaan mm.: »Transitiiviverbin persoonatonta muotoa ja vastaavan intransitiiviverbin aktiivia ei suinkaan saa käyttää toistensa asemesta, siitä huolimatta että ne kumpikin ruotsiksi useimmiten voidaan tulkita samalla muodolla. Sillä onhan ero suurikin ajatuksessa, jos sanotaan että mies *pelastettiin* vaarasta tai että hän *pelastui* vaarasta, samoin jos sanotaan että pakanat *käännettiin* tai pakanat *kääntyivät*, vaikka ruotsissa tavallisesti tyydytään kumpikin ajatus pukemaan samaan muotoon (mannen räddades ur faran, hedningarna omvändes).» Kirjoituksen lähtökohtana oli Uudessa Suomettaressa julkaistu uutinen, joka oli otsikoitu: »Telegraafiyhteys Ahvenanmaalle katkaistu.» Itse tapahtumasta kerrottiin kuitenkin: »Ahvenanmaan ja Uudenkaupungin välinen kaabeli katkesi viime keskiviikkona iltapäivällä ja perjantai-iltana joutui telegraafiyhteys Tukholmaan epäkuntoon.»

Vaikka passiivi suomen kielen syntaksissa edellyttää aina elollista tekijää, esiintyy kirjakielessä edelleenkin ilmauksia, jotka eivät täytä mainittua vaatimusta. Seuraavat esimerkit ovat 1980-luvun sanomalehdistä. »Postitalon kaunista tiilipintaa tuhoataan» (kuvateksti). Kun heti alempana to-

detaan, että »vuosikymmenien saatossa tiilet ovat kärsineet pintavaurioita» Helsingin postitalon seinässä. käy ilmi, että vauriot ovat aiheutuneet sääoloista, eivät ihmisten tuhotoimista. — »Neuvostoviranomaisten mukaan [haaksirikkoutuneesta] Globe Assimista on tyhjennetty 16 500 tonnia öljyä mereen ja valunutta öljyä kootaan parhaillaan.» Kyseessä ei ole harkiten tehty tyhjennys vaan haaksirikosta aiheutunut öljyvuoto. — »Nainen oli 155 senttiä pitkä ja hoikka. Hän oli puettuna ruskeaan talvitakkiin, jossa on karvakaulus.»

Kielenhuoltajien silmätikkuna on jo pitkään ollut passiivin 2. partisiipin persoonaton käyttö sellaisissa ilmauksissa kuin *olla puettuna johonkin, olla vakuutettu asiasta*. Näitä korvaamaan on suositeltu mm. passiivi- tai refleksiiviverbien akt. 2. partisiippia (*pukeutunut, estynyt, liikuttunut, vakuutunut*). (Viimeksi Terho Itkonen, Kieliopas s. 85—86.)

Aiheellisesta muukalaisperäisen passiivin käytön tuomitsemisesta on kuitenkin ollut seurauksena, että passiivia on ruvettu vieroksumaan sellaisissakin yhteyksissä, joissa sitä pitäisi käyttää mm. selvyyden vuoksi. Otan näytteeksi muutamia katkelmia.

»Helsingin puisto-osasto on kahtena viime yönä kaatanut vanhoja jalopuita Boulevardilla. Loppu tuli yhdelletoista vaahteralle ja lehmukselle. Aiemmin *kaatui* seitsemän puuta Mannerheimintiellä ja kookas vaahtera Sinebrychoffin puistossa.» Puut eivät kuitenkaan kaatuneet vanhuu-

den tai myrskyn takia, vaan ne *kaadettiin* tai vieläkin selvemmin *oli kaadettu*. (Imperfektin ja pluskvamperfektin merkityserosta ks. viimeksi Terho Itkonen, mts. 81).

Kun sanotaan, että »kongressisalin kello *pysähtyi* yöllä kello kaksitoista», tämä yleensä ymmärretään niin, että kello lakasi käymästä joko vedon puutteessa tai jouduttuaan epäkuntoon. Asiatyhteydestä kuitenkin selviää, että kello ei pysähtynyt itsestään vaan se *pysäytettiin*, jotta muodollisesti välttyttäisiin ylittämästä neuvottelujen takarajaksi asetettua ajankohtaa.

»Vaalihuoneistojen ovet *aukeavat* kello 9 aamulla ja *sulkeutuvat* klo 20»; »Gallen-Kallelan museo *avautuu* jälleen vuosikorjauksen jälkeen toisena joulupäivänä klo 10»; »Ensimmäiset juhlarahan jonottajat olivat hakeutuneet paikalle jo kuuden aikaan aamulla, kolmisen tuntia ennen pankkien *avautumista*». Tällaiset ilmaukset ovat yleisiä mutta nykyään vähän epätasällisiä, koska pankeissa ja muuallakin on ovia, jotka voivat avautua ja sulkeutua itsestään. Pankkien ovet *avataan* työajan alkaessa ja *suljetaan* sen päättyessä, tällä välillä ne *avautuvat* ja *sulkeutuvat* asiakkaiden saapuessa.

»Tämä esitys kansanrunojen vaiheista 70-luvulle asti on *kääntynyt* monelle kielelle»; »Edda *kääntyi* suomen kielelle». Kirja voi kääntyä sivistyneistön puoleen, mutta toiselle kielelle se on käännettävä: monelle kielelle käännetty teos.

»Päiväpetolintuihin *lukeutuvan* kalasääsken tunnusmerkkinä ovat valtavan pitkät siivet»; »Hiihto *lukeutuu* suosituimpiin urheilulajeihin»; (ylioppilasaineesta:) »Näillä sarjoilla on oma lukijakuntansa, mutta kuitenkin nämä kirjat *lukeutuvat* ns. kioski-kirjallisuuteen.» Verbiä käytetään yleensä refleksiivisesti, siis merkityksessä 'lukea itsensä johonkin ryhmään, katsoa kuuluvansa j. r.', esim. »Proosakirjailijana hän *lukeutuu* realisteihin» (NS). Joku voi *lukeutua* kokoomukseen, joku toinen taas sosiaalidemokraatteihin. Kalasääski sen sijaan *luetaan* päiväpetolintuihin tai *kuuluu* niihin. Oikein muodostettu on virke »Talvisodan raskaimpiin vaiheisiin *luetaan* taistelut Karjalan kannaksella.»

»Väljät ja kätevästi *muuntauvat* sisätilat toimivat matka-ajossa aina kuljetustarpeen mukaan.» Koska auton sisätilat eivät voi »muuntauvia» ilman ihmisen toimia, olisi käytettävä passiivia: *muutettavat* sisätilat.

»Hanala-määräraha *pyyhkiytyi* pois budjetista valtiovarainvaliokunnassa, minne budjetti palasi täysistuntokäsittelyn jälkeen.» Koska kyseessä on ehdotetun määrärahan hylkääminen, olisi selvempi sanoa asia suoraan: *pyyhittiin* pois budjetista.

»Tottuneet lippomiehet osaavat arvioida oikein [kutusiikojen] lypsyhetken. Siian tulevaisuus *turvautuu*.» Tekohedelmöityksellä kuitenkin *turvataan* siikakannan jatkuvuus.

»Välikohtaukset kiristivät Espanjan poliittista tilannetta, joka on vaivoin onnistunut *vakautumaan* (paremmin: *onnistuttu vakauttamaan* tai *saatu vakautumaan*) kaksi kuukautta sitten tehdystä vallankaappausyrityksestä.»

»Kuukausiliitteeseen *tulee valikoitumaan* sellaista – – aineistoa, jolle tarvitaan sanomalehdestä poikkeava painoasu – –» (yksinkertaisemmin: *valitaan*).

Sellaisia ilmauksia kuin *ovi avautuu* ja *ovi sulkeutuu* ei sinänsä voida pitää virheellisinä, mutta passiivimuoto tuntuu selvemmältä niissä tapauksissa, joissa liikkeen aiheuttajana on persoonallinen tekijä. Mainittuja verbejä kuten monia muitakin voidaan suomessa käyttää refleksiivisesti ja passiivisesti, esim. (refl.) »Vihollinen *sulkeutui* vahvaan linnoitukseen», (pass.) »Ovi *sulkeutui* rämähtäen» (NS). Refleksiiviverbi on NS:n mukaan sellainen verbi, »joka ilmaisee tekemisen kohdistuvan subjettiin itseensä, varsinkin refleksiivijohdannainen, esim. *painautua* (< *painaa*), *peseytyä* (< *pestä*)». Passiiviverbi puolestaan on verbijohdannainen, »joka osoittaa, että kantasanan ilmaisema tekeminen kohdistuu subjettiin tämän sitä itse aiheuttamatta, esim. *kaatua*». Johdoksesta *painua* on NS:ssa mm. esimerkki »Savu *painuu* maata kohti»; merkitys on siis passiivinen (= savu *painuu* tahattomasti). Johdosta *painautua* voidaan käyttää sekä

## Kielemme käytäntö

refleksiivisesti («Painautua kiven taa piiloon») että passiivisesti («Savu painautui tuulen mukana länteen», NS). *Painua*-verbillä ei ole refleksiivistä käyttöä.

Nykyisessä kirjasuomessa ilmenee kuitenkin eräissä ryhmissä selvää pyrkimystä eriyttää passiivi- ja refleksiiviverbit johtonsa puolesta toisistaan. Tarkastelen asiaa käyttäen esimerkkeinä sanapareja *asettua* ja *asettautua* sekä *pidättyä* ja *pidättäytyä*. Verbiä *asettua* käytetään sekä refleksiivisesti («Mies asettui selin tuuleen») että passiivisesti («Arkki asettui Araratin vuorelle», esimerkit NS:sta). Samaan kantasanaan perustuvasta johdoksesta *asettaa* on kielemme saatu *asettautua*, jonka käytöstä NS:ssa on esimerkki: «N. on asettautunut asumaan Pariisiin». Muotoa käytetään NS:n mukaan varsinkin henkilösubjektin yhteydessä. Omissa muistiinpanoissani on 1980-luvulta katkelma »kansliapäällikkö A. H. on asettautunut erikoiseen asemaan Helsingin Metrotoimiston hallinnollisten erimielisyyksien tulkinnassa». Toisen verbin käytöstä on lähes identtiset esimerkit: »Hallitus hävisi äänestyksen sen jälkeen, kun useimmat sen takana olevat kansanedustajat pidättyivät äänestämästä» (1982) ja »Kansandemokraateille ehdotettiin, että puolue pidättäytyisi äänestämästä» (1982). Näissä tapauksissa on refleksiivispassiivisesta verbistä saatu refleksiivinen johtimen *-autu-* ~ *-äyty-* avulla. Tähän kahtalaiseen käyttöön on E. A. Saarimaa kiinnittänyt huomiota 1947 ilmestyneessä Kielenoppaassaan. Hän kirjoittaa (s. 67): »Muodot *erottua* ja *erottautua*, *peittyä* ja *peittäytyä* osoittavat, että eräillä verbeillä on kahdenlaisia refleksiivijohdannaisia, jotka on pidettävä merkityksen puolesta erillään toisistaan. Pitempi merkitsee aktiivista, tahallista toimintaa, lyhyempi passiivista tapahtumisen alaiseksi joutumista. *Maidon raskaampi osa erottautuu kevyemmästä*; p.o. *erottuu*.»

Jos lähdetään siitä, että *asettautua*, *erottautua*, *pidättäytyä* -tyyppiset verbit ovat nykysuomessa refleksiivisiä, niin seuraavissa tapauksissa olisi tällaisten muotojen sijasta käytettävä passiiviverbiä: »Tämä maalaus *erottautuu* [par. *erottuu*] selvästi jo kaukaa

paikkaa lähestyttäessä.» »Toivon että P:lle *järjestäytyy* [po. *järjestyy*] tilaisuus tutustua kehonrakentajien harjoitteluun.» »Laskuvarjoharrastus on *levittäytynyt* [po. *levinnyt*] Suomessakin yli maan.» »Heinäkuussa 1976 amerikkalainen Viking I *pudottaui* [po. *laskeutui*] Marsin kamaralle.» »Hoidon aikana virtsan tulisi *puhdistautua* [po. *puhdistua*] muutamassa vuorokaudessa» (vrt. »veri puhdistuu hiilidioksidista», NS). »Julkaisemme mielellämme kaikenlaisia kannanottoja lehtemme palstoilla, kunhan ne vain *pysyttäytyvät* [po. *pysyvät*] lain ja hyvän maun puitteissa.»

VEIKKO RUOPPILA